

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, КОНТРОЛЬ І АНАЛІЗ

УДК

Бутинець Ф.Ф., д.е.н., проф.
Житомирський державний технологічний університет

ЧОМУ ЛЮДИ МАЮТЬ КОРОТКУ ПАМ'ЯТЬ, АБО ЧИ МОЖНА БУТИ УЧЕНИМ, НЕ МАЮЧИ УЧИТЕЛЯ?

Гуманістичний зміст, який автор виносить на суд наукової громадськості, виливається в процес високого гармонійного дослідження сучасної наукової дійсності, а точніше – справжніх стосунків між Учителем та його учнями, їх мрій і практичної реалізації задуманого у повсякденному житті. Стаття написана, перш за все, для бухгалтерів-науковців і для тих, хто хоче стати в їх ряди, присвятити себе найкращій і завжди потрібній у всі часи і всім народам професії

Постановка проблеми. Цю сповідь дехто, можливо, сприйме як не варту уваги науковців з обліку, бо вона не має ані світового, ані всеукраїнського масштабу. Ті ж, хто до неї причетний, дотримуються іншої думки, – тема досить важлива й актуальна. Тут мова йде про Учителів бухгалтерської професії та їх учнів.

“Багато бухгалтерів справедливо ображаються, коли про їх справу і про них самих говорять погано, – пише проф. Я.В. Соколов. Але коли я писав про них добре, образ було не менше. Я отримував величезну кількість листів, в яких йшлося про непотрібність і нашої справи, і професії, і самих бухгалтерів. Страшні листи. Але, слава Богу, є ще немало чудових людей, і великі письменники про них не забувають, цінують їх, захоплюються ними”¹.

Економічна література – відображення нашого життя, свідчення того, як дійсність сприймається громадськістю, суспільством. Завдяки творчості ми дізнаємося небагато про все те, що стосується своєї професії і, зокрема, про людину-науковця. “Присягаюся, – писав Н.В. Гоголь, – людина варта того, щоб її розглядали з більшою зацікавленістю, ніж фабрику або розвалину”. Оцінка представників нашої професії – науковців-бухгалтерів – допомагає розкрити феномен облікового працівника та одночасно зрозуміти сучасне суспільство. Бухгалтер-науковець – це той, хто присвятив себе, добровільно або вимушено, визначеній і, поза сумнівом, дуже важливій справі в будь-якому суспільстві.

Чи все ми зробили для того, щоб по-справжньому полюбити свою справу, свою професію? Чи розуміємо ми, що бухгалтерський облік – це не просто нудне заповнення колонок і граф, а справжня наука й цікава справа, що дозволяє контролювати значні матеріальні та фінансові ресурси, управляти господарськими процесами і, що може бути популярніше всього, регулярно виплачувати заробітну плату. Бухгалтерський облік – наша душа. Чи розуміємо ми це? У всякому разі “герої” моєї статті не розуміють. Дуже шкода.

В обліковій літературі десь з кінця 80-х років ХХ ст. зникла традиція щодо висвітлення складної бухгалтерської долі, особливо діяльності нового покоління бухгалтерів у його найрізноманітніших іпостасях, у тому числі й ставлення учнів до своїх Учителів. Буденна й рутинна праця справжнього бухгалтера-науковця не дуже надихає їх до написання творів про свою нелегку діяльність.

Назвемо лише чотири книги (і це не українські!), в яких можна прочитати про мужніх представників нашої професії:

1. Люди учетной профессии (М.: Финансы и статистика, 1988).
2. Санкт-Петербургский торгово-экономический институт: прошлое, настоящее и будущее (СПб., 2000).
3. Сборник статей, посвященный 100-летию со дня рождения заслуженного деятеля науки Российской Федерации Павла Ивановича Савича (СПб.: СПбГУ-ЭФ, 2001).
4. Память о профессоре В.К. Радостовце – в наших сердцах (Алматы, 2002)².

Викладення основного матеріалу дослідження. Сьогодні вже 2009-й рік. І цю статтю присвячую учням, які у довгій галереї образів наших колег зустрічаються такі, що любили і не любили свою справу; чесних, але недалеких, і людей нечесних, але не менше, а можливо, ще й більше недалеких, але забувати про яких не можна.

Міркування про ідеального бухгалтера-науковця сіють ілюзії. Однак правда важливіша. Я пишу так, щоб кожен міг побачити, що дійсно думає автор про нас – науковців з обліку. У появі негативного образу бухгалтера-науковця в значній мірі винні власне представники нашої професії. Це неминуче знаходить своє відображення в пресі та суспільній думці.

Наша Вітчизна дала “добро” на будь-яку розумну та конструктивну критику. А що маємо насправді? Тут так і хочеться процитувати Оксану Теленчу: “Поезія безплідна, мов толока. Усе завмерло, мов пройшла чума. Немає Брюсова. Немає Блока, Єсеніна і Бальмонта нема. Біля керма запроданці, кастрати. Дрижать від страху від немочі сліпої... Коли б оту толоку розорати, Шевченко міг би вирости на ній”³.

Таке враження, що у нас і не було професорів П.П. Німчинова, І.В. Малишева, А.М. Кузьмінського... За щоденними захистами докторських дисертацій ми спромоглися не чути навіть один одного, забули про своїх Учителів: проф. П.П. Німчинова, І.В. Малишева, А.М. Кузьмінського, С.Д. Бутка, М.А. Ящука та ін. Їм – найщирішим патріотам і непоказним трударям – не знайшлося місця на шпальтах наших видань. Але це люди виняткового досвіду та неймовірної доброзичливості. Від багатьох нападів вони остерегали своїх учнів, допомагали їм, але сьогодні пізнали долю забутих вчених у своїй Вітчизні. Я хочу запитати науковців: чи не було у названих Вчених учнів?

Науковці, які за часів СРСР – ще за тих часів! – підготували більше свідомих українських бухгалтерів, аніж усі нинішні доктори наук, при заширленому, по краях вишитому, українському обліку й аудиту, забути навіть їх учнями. Їм, як мало кому, я знаю, боліло по живому за стан розвитку нашого обліку, його галузеве спрямування, проблеми документування і

¹ Соколов Я.В. Образ бухгалтера в литературе и кино. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2003. – 232 с. Цит. по Соколов Я.В. Образ бухгалтера в литературе и кино. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2003. – 232 с. – С. 5-6.

² Соколов Я.В. Образ бухгалтера в литературе и кино. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2003. – 232 с. – С. 209-210.

³ Теленча О. Слово про вчителя // Освіта. – 2009. – № 21 (4521). – с. 14.

калькулювання. Їм належить ідея створення Методологічних рад з бухгалтерського обліку і контролю, підтримана багатьма вченими колишнього СРСР. За часів завідування ними кафедрами та відділами інститутів саме кафедри для багатьох науковців були другим родинним гніздом, спілкою творчих особистостей. Стільки, скільки зроблено ними для удосконалення обліку, вже не буде ніколи. У Господа нехай буде мир їм...

Критика цих проблем нині в Україні майже відсутня і не йдеться мова про появу нових імен лідерів в науковій сфері. А тим часом праці професорів Б.І. Валуєва, Н.М. Малюги, О.В. Олійник, М.С. Пушкаря, Л.В. Чижевської якраз і відзначаються оригінальними науковими підходами. Вчені володіють сучасними науковими засобами, близько стоять біля джерел нашої буденності та відтворюють її по-своєму, науково та яскраво. З окремими моментами я не погоджуюсь з авторами, але кажу кожному з них: зробіть щось своє краще і критикуйте М.С. Пушкаря або Ф.Ф. Бутинця.

У нас є професори яким за 50. Чому вони мовчать, невже забули про своїх Учителів? Натомість з якою теплотою і любов'ю пише проф. Я.В. Соколов про своїх Учителів і колег у відомій праці: "О бухгалтерах, которых я знал и любил". Шановні, вдумайтесь в назву книги! Але справа не лише в назві... Простота вислову, уникнення будь-яких словесних прикрас, в яких може затаїтися штучність, нещирість, роблять кожен рядок книги доступним і зрозумілим навіть для непрофесійного читача.

Я щоденно дістаю з шухляди зачитані, клесні-переклесні скотчем книжки проф. Я.В. Соколова "Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней" (1996 р.), "Основы теории бухгалтерского учета" (2000 г.), "Рассказы старого бухгалтера" (2007 г.), "О бухгалтерах, которых я знал и любил" (2007 г.). За ними завжди стоїть черга. Дехто перечитує їх вдруге і втретє. Аж не віриться, що книги у наш час та ще з бухгалтерського обліку можуть викликати такої ажіотаж. Які ж там проблеми планетарні, що ж там за письмом талановите? Ніде в творах Я.В. Соколова не стикаємось з декоративною стилізацією, абстрагованою орнаменталістикою, а спостерігаємо точність фактів, сувору стриманість і виключно психологічну правду про наш облік та бухгалтерів, про наше професійне життя.

Відповідальність перед майбутнім, розкриті, об'єднані почуття старших і молодших поколінь бухгалтерів та науковців теж відіграють неабияку роль у висловах Ярослава В'ячеславовича, в його багатьох бухгалтерських деталях, словесних новотворах, жартах. Розповідь про свого Друга та Почесного професора ЖДТУ завершу словами Канта:

*Гений есть исключительная
оригинальность реальной одаренности...*

Ось таким я бачу Ярослава В'ячеславовича Соколова – Заслуженого діяча науки Російської Федерації.

Щиро та безпосередньо з цього приводу висловились і наша українська поетеса Л.І. Грохольська: "Навчаймося мудрості святої, Любімо Господа Христа, Бо Він один є Божа Мудрість, Бо Він є Божа Благодать" ⁴ [с. 6]. Хіба ми не маємо в кого вчитися? Маємо. Був би розум і бажання. Хоч би як важко було, пам'ять про Учителя, нехай навіть і скромно висловлена перед студентами та колегами, повинна об'єднати всіх, хто вважає себе Ученим. Якщо хтось з нас не може вплинути на хід подій, спробуйте змінити своє ставлення до того, що відбувається сьогодні в нашій обліковій науці.

Наведу інформацію, подану в статті із газети "Голос України" за 27.02.09 р.: Місце "найбільш студентського" вузу вакантне.

"Студенти оцінили столичні вузи відповідно до своїх потреб. А в результаті рейтинг із 41 університету Києва залишився без переможця.

У спадок від Радянського Союзу нам дісталися не тільки підручники й викладачі, а й розуміння статусу студента у вузі. У більшості з них ще й досі студента вважають третьосортним суб'єктом освіти – після адміністрації і викладачів. 71 % студентів воліє не скаржитися на несправедливість через можливі негативні наслідки для себе, – сказала під час презентації рейтингу координатор Студентської ради Києва Євгенія Малых.

Якість освіти та інші критерії при складанні рейтингу залишилися осторонь, ініціатори фокусували свою увагу на загальному питанні "Наскільки вуз створений для студентів?". Опитали майже тисячу студентів.

– Жоден університет, хоч ми й не висували надто високі вимоги, планку в 25 балів із 33 можливих цього року не подолав, – озвучив результати опитування ініціатор створення рейтингу Єгор Самусенко.

Другий у рейтингу – Університет економіки і права "КРОК" – набрав лише 22,5 бала. З великим відривом від "Крока", але все-таки на третьому місці опинилася Києво-Могилянська академія. А от Київський національний університет імені Тараса Шевченка – тільки на четвертій позиції. Замикає п'ятірку Українська академія бізнесу і підприємства.

За словами ініціаторів проекту, результати рейтингу вони передадуть адміністраціям усіх задіяних у ньому університетів. А один примірник вирушить прямо до Міністерства освіти і науки.

Нагадаємо, торік звання "най-най" також не удостоївся жоден вуз. Тоді опитування проводили тільки серед членів студентських організацій⁵.

Скажіть будь-ласка, чи немає тут нашої провини? Чи все ми зробили для удосконалення підготовки фахівців та науковців? Я був свідком, коли колега примусово виступав на першому курсі. Адже професори-фахівці практично зі студентами-початківцями не зустрічаються. Це велика помилка. Діти послушали мовчки, щось записали, а потім питають: а хто це говорив? Ну хоч плач! Однак винна не ця малеча, яка слухала промову, а ті старші, що стоять за ними – не підготували, не розповіли про роль професорів у їх навчанні, вихованні.

Майже у всіх випадках наша думка з цього приводу сягає певного стану самоусвідомлення. Це виявляється, насамперед, у яскравій формі освоення досвіду відомих попередників, особливо професорів П.П. Німчинова, І.В. Малишева, А.М. Кузьмінського, М.З. Пізенгольца, Я.В. Соколова та багатьох інших з позицій громадянської свідомості.

Проф. П.П. Німчинов – мій Учитель, – незмінний завідувач кафедри нинішнього КНЕУ (тоді – Київського інституту народного господарства). З ним пов'язана ціла епоха розвитку обліку в Україні. Він стояв у витоків його створення, був першим засновником. Своїм Вчителем його вважають тисячі бухгалтерів і науковців, які встигли стати докторами наук, професорами, видатними вченими, державними діячами. Авторитет цієї людини в обліковому світі настільки високий, що важко і сьогодні уявити на місці керманіча флагманом української облікової науки когось іншого. Це відчувалося й по тому, як на 100-річчя від дня народження професора присутні без жодної заподадливості з щирою повагою розповідали про життя та діяльність – цієї яскравої особистості, людини духовно багатой, високих моральних принципів, професіонала, який досконало знав особливості світового обліку, зробив

⁴ Грохольська Л.І. Душі моєї джерело: Поезії / Передм. Л. Барабана. – К.: Логос, 2004. – 136 с. – С. 6.

⁵ Овдієнко Н. Місце "найбільш студентського" вузу вакантне // Голос України. – 2009. – № 13(4513). – С. 4

значний внесок у розвиток теорії бухгалтерського обліку, обліку в сільському господарстві і мав перед державою чималі заслуги. Він був великим трудівником і чудовою людиною.

Своїм працелюбством, запальним характером, непосидючістю, нестримним поривом до живої практичної роботи він заряджав однодумців і спонукав їх до дій. За короткий час підняти віковічні перелоги обліку в сільському господарстві й написати книги з бухгалтерського обліку українською мовою, піднести весь колорит бухгалтерського життя до значення науки – все це зміг проф. П.П. Німчинов. І до нього були непогані фахівці з обліку, але кожен з них – ніби острів. А проф. П.П. Німчинов зумів об'єднати всі острови в єдиний бухгалтерський материк.

Про столичного київського професора – І.В. Малишева, – також мого Учителя, якому пощастило за життя потримати в руках лише одну свою монографію “Теория двойственности отражения хозяйственных актов в бухгалтерском учете” (1971 г.) та декілька підручників, чимало підготовлених статей слід згадати окремо. До сьогодні для більшості українців біографія професора, яку можна вивчати як частину історії розвитку обліку, залишається “terra incognita”. Народився професор 6 червня 1908 року, закінчив школу й інститут у Ростові-на-Дону. Помер

21-го травня 1979 р. у м. Києві після тяжкої хвороби...

Насправді у трагічній долі науковця, немов у краплі води, знайшла відображення трагедія його народу (1932-1933 рр., 1941-1945 рр., 1947 р.), талант і величезні можливості якого нещодавно нищилися “мічурінцями”, що вирощували “єдину радянську бухгалтерію”, яка з часом перетворилася на податкові розрахунки з готовністю продати не лише товари й продукцію, а й честь і совість певну плату.

Парфразуючи слова Рилєєва, скажу про Ігоря Володимировича Малишева:

Он жил для Украины и мира,
 Был, к удивленью века, он
 Умом – Сократ, душой – Катон
 И победителем Шекспира

Вперше в історії вітчизняної облікової науки наприкінці минулого року друком вийшло трьохтомне досить цікаве видання “Наследие ученого” (2008 р), над яким працювали два останні роки найкращі науковці нашої кафедри – доц. М.О. Козлова, проф. Н.М. Малуґа, проф. Л.В. Чижевська.

За обсягом науково-довідкового матеріалу праця не має собі рівних, її загальний обсяг – 63 друк. аркуші. Жодне інше вітчизняне монографічне дослідження про діяльність будь-кого з науковців не може з ним зрівнятися. Це зробили Учні своєму Учителю. Я бажаю, щоб кожен науковець удостоївся такої нагороди від своїх Учнів.

Вченість передбачає відповідальність. Чим далі ми заглиблюємося в історію нашої професії, тим більш негативною є оцінка теперішнього бухгалтера-науковця. Пов'язано це з тим, що коли основна маса населення не вміла ні читати, ні писати, кожна грамотна людина, а не тільки кандидат чи доктор наук (навіть викладач без наукового ступеня) вміли робити і те і інше, ставала потрібною і шанованою. І сьогодні дехто вважає себе потрібним і шановним. Адже він чув, що авторитет Ученого – це посада. Я знаю одного колегу, який багато років добивався посади декана, завідувача кафедри, проректора. А тепер, кажуть, уві сні бачить себе ректором. Ця людина забуває, що авторитет Ученого визначає, передусім, особистість, яку формує професія. Чому він не хоче себе запитати: що я зробив для суспільства? Яку користь приніс людям? Скільки і яких вчених підготував? Хто мене згадає у зрілому віці? І, нарешті, а чи є в мене справжні учні? А найголовніше: хто мій Учитель? Чи згадав коли-небудь про нього? Може хтось колись чув?

“Важливо заострити увагу на величезній виховній ролі рахівництва, про яку свого часу писав відомий італійський бухгалтер Ф. Беста. Інший італійський бухгалтер, П. Ріґобон, продовжив думку маестро: “Рахівництво, окрім інших вигод в економічному житті, надає домашньому і комерційному господарству ще одну важливу вигоду моральної властивості: воно накладає на людину чесну відому узду щодо її бажань, утримуючи її від розкоші та марнотратства і вказуючи йому, що коли живеш вище за свої кошти, марнується не тільки своє власне надбання, але й чуже”⁶. Ось, над чим слід замислитися окремим моїм колегам-науковцям.

Про це не йдеться в Україні не лише в поезії, але й прозі, драматургії, картинах і масових бухгалтерських виданнях. Але звернення до цієї теми проходить наскрізною ідеєю у багатьох моїх публікаціях, та власне на них і ґрунтується моя наукова та бухгалтерська індивідуальність. Однак я не люблю показувати свої образи на відстані, піддавати їх абстрактному теоретизуванню чи поверхневому спостереженню. Волю зображати їх на особистому ґрунтовному осмисленні реальних явищ чи подій. Можливо, саме тому в багатьох моїх публікаціях має місце автобіографічний момент. Тільки так нині твориться справжня висока світова бухгалтерська наука й практика. Розповідь я веду здебільшого від першої особи і саме так, щоб виявити якнайбільше приязні, теплоти, а за тим уміло заглянути в душу захопленого колеги чи прислухатись до серцебиття молодого науковця, освітити їх почуття зсередини, показати пульсацію крові в найекстремальніший для них час.

У багатьох випадках, як це й належить, автор прагне до викладення точності фактів, колоритного відтворення дійсності, кожного її яскравого штриха, тому й злет аналітичної думки щоразу випромінює тепло нашої професії, який автор віддав більше 40 років свого життя, а звідси й вся реальність підноситься до мистецької образності, художньої метафори. Але, здається, найбільше мене приваблює постійне звернення до наукових узагальнень, переосмислення тих безцінних думок, які автор віднаходить у дорогих серцю вічних книгах: Біблії, Євангелії, Діяннях Апостолів, Д.Г. Байрона, А.С. Пушкіна, Я.В. Соколова.

Розпочнемо з того, чи може вважати себе будь-яка людина вченим, якщо вона не знає історії розвитку своєї науки, своїх попередників, а тим більше праць своїх Учителів? Ще раз назву значну кількість творців бухгалтерської науки і хочу, щоб студенти запитали у своїх наставників: хто це? Де вони працювали? Що видали? Кого підготували? Чи є серед них попередник вашого викладача? Ось відомі нам науковці – творці бухгалтерської науки (подаємо їх російською мовою): Андреев Василий Васильевич, Аринушкин Николай Степанович, Арнольд Карл Иванович, Афанасьев Агафангел Александрович, Бабенко Исаак Пименович, Балягин Александр Никифорович, Барац Семен Моисеевич, Батеньков Михаил Яковлевич, Бауэр (Бауер) Отто Оттович, Бахчисарайцев Георгий Авксентьевич, Белов Василий Дмитриевич, Блатов Николай Александрович, Борьян Баграт(ион) Артурович (Артемьевич), Вальденберг Эдуард Григорьевич, Вейцман Натан Рахмильевич, Вольф Адольф Маркович, Галаган Александр Михайлович, Гальперин Яков Маркович, Гильде Эрих Карлович, Дезорцев Соломон Семенович, Езерский Федор Венедиктович, Жебрак Моисей

⁶ Соколов Я.В. Образ бухгалтера в литературе и кино. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2003. – 232 с. – С. 212.

Харитонович, Кипарисов Николай Аркадьевич, Кошкин Иван Алексеевич, Леонтьев Николай Амплиевич, Лозинский Адольф Исаакович, Лошкин Афроим Яковлевич, Лунский Николай Севастьянович, Маздоров Владимир Андреевич, Маргулис Арон Шимонович, Мезенцев Павел Венедиктович, Помазков Николай Семенович, Радостовец Владимир Константинович, Рудановский Александр Павлович, Савичев Павел Иванович, Сиверс Евстафий Евстафьевич, Стоцкий Владимир Иванович, Татур Сергей Кузьмич, Хабаров Николай Евтеевич, Щенков Серафим Александрович.

Нижче наведу прізвища наших колег, які працювали в Україні у нашій сфері, але чомусь нами забуті: Алексєєнко Михайло Мартинович, Бобир Олександр Павлович, Бутко Степан Данилович, Вейцман Рахміль Яковлевич, Грасс Володимир Олександрович, Дітмар Микола Федорович, Дорошенко Григорій Іванович, Ліберман Євсей Григорович, Струмлінін Станіслав Густавович, Хмельницький Афанасій Адріанович, Хмельницький Діомід Адріанович. І тут знову хочеться запитати у мого колеги (колишнього учня): чи знає він що-небудь про свого наукового керівника кандидатської дисертації? А може він щось знає про проф. В.К. Радостовця, без якого захист його кандидатської дисертації ніколи б не відбувся?

Хіба ми будемо жити вічно, хіба про нас не забудуть наші учні та вихованці? З таким ставленням до минулого, до попередників, – неодмінно забудуть. Хто сьогодні згадує про великого українського науковця – професора Степана Даниловича Бутка чи Миколу Артемовича Ящука? Я своїх Учителів пам'ятаю, їх знають мої учні. Адже вони виховали цілу плеяду науковців з обліку в сільському господарстві. Кожному з нас слід пам'ятати: щоб зрозуміти, що робиться сьогодні, необхідно знати, що було вчора.

Знаєте, я б не хотів загострювати увагу на цьому, що маємо – те маємо. Але я думаю, що було б нормально, якби кожен випускник тієї чи іншої наукової школи якнайчастіше приходив, приїжджав у свою альма-матер, переступав той поріг, що вивів його в люди, і за можливості допомагав своїй школі, своєму Учителю, пам'ятав його. Чи багато з нас можуть назвати свого Учителя? Ось і вся наша історія.

Чи маємо ми користь від уроків, що нам викладає історія? Чи часто звертаємося до досвіду, що вже мав місце у реальному житті? Зазначу: історія надає нам достатньо уроків і досвіду, та, вочевидь, наші окремі науковці – це фахівці невивчених уроків.

Шановні, пишіть про своїх Учителів, поки вони ще є! Бо з часом деяких з них може вже й не стати. Так от, хотілося б, щоб попри всі наші наукові падіння і злети кожен Учений міг видати власну історію, якщо він її має.

За сплетінням думок, глибокими роздумами над Божою Мудрістю виявляється ціла низка асоціацій з минулого та сучасного бухгалтерського життя, такого нелегкого у його ході, але все-таки неповторного й прекрасного у своїй щоденній величі: “Усе життя земне, – дуже красиво сказала Людмила Грохольська, – Всі виміри й принади – Душі моєї джерело, Боюсь, лишень, я зради”⁷. Саме про зраду хочу сказати декілька слів. Колись я прочитав про одну цікаву життєву істину. “У середині кожної людини йде боротьба, дуже схожа на боротьбу двох вовків. Один вовк втілює зло – заздрість, ревності, жаль, егоїзм, амбіції, брехню. Інший втілює добро – мир, любов, надію, люб'язність, істину, доброту, вірність. А який же вовк наприкінці перемагає? Завжди перемагає той вовк, якого ти годуєш”.

А тепер конкретний приклад з мого життя. Одна із моїх колишніх учениць (зараз я її не вважаю такою) була присутня, коли психічно неурівноважена жінка мене брутально принижувала в присутності сотні людей. І коли запитали, чому ти не заступилась за свого Учителя, вона відповіла: “а що мені поганого зробила та жінка?” Ось розплата за навчання та захист дисертації. Так склалося, що її дисертацію Вища атестаційна комісія відправила на повторний захист, а у неї на той час була грудна дитина. Про сутність та її наукові досягнення я, як науковий керівник, доповідав у спеціалізованій вченій раді у Тернополі. Захист був успішним.

Таку позицію з того ж питання зайняв і її сподвижник. Він теж промовчав, будучи присутнім на цих же зборах.

Про це сьогодні можна було б не писати, але потрібно, бо є колеги (яким я теж в житті допомагав!), які хочуть приєрити, пожаліти моїх колишніх учнів-зрадників. У них логіка проста, як у тієї колишньої моєї учениці: адже вони мені нічого поганого не зробили. Почекайте, колеги, ще все попереду. Людей треба вчити, найголовніше – сказати їм правду сьогодні. Інакше вони й далі будуть переступати через тих, хто їм допомагає у нинішньому нелегкому житті.

Ці проблеми споконвічні, – кажуть мої колеги – життя, любов, підлість, достоїнство. Це, що люди за плечима носять. Але й замовчувати цього не слід. По-простому, по-нашому, з душею, а не заумно, слід озвучувати. У нечесного науковця під ногами повинна горіти земля.

Ісус Христос – милостивий господар. Він знає наші гріхи, знає слабкості нашої грішної природи, знає спокуси мирського життя. У всіх нас бували спокуси, і більшість з нас їм піддавалися; у всіх нас були гріховні спокуси, більшість з нас грішили. Але тільки про одне просить Він своїх слухачів. Да будуть вони чесні і мужні перед Богом⁸ [с. 227].

“Заняття рахівництвом, – писав А.З. Попов, – приводять до порядку навіть в думках і прагненнях, а отже, мимоволі виражаються в стосунках до ближніх і до обставин”⁹ [с. 95]. Проте потрібно визнати, що виховна функція бухгалтерського обліку працює слабо, тому дуже багато є незадоволених і бухгалтерів, і небухгалтерів, а науковців тим паче. Зауважу, що названі вище мої колишні учні не мали фахової бухгалтерської підготовки. Це мене якоюсь мірою, заспокоює.

Хочу звернути увагу на дві обставини, які були й залишаються вирішальними для кожної (а отже для нинішньої та майбутньої) ситуації в житті людини.

По-перше, науковців-бухгалтерів в Україну не присилають з космосу і не нав'язують університетам силою. Ми самі їх плодимо із наявних своїх і чужих учнів, а отже, видаємо їм дипломи і атестати – право керувати нами. Готуємо, а потім упродовж багатьох років переважно лише обурюємося й пліткуємо про них. Хто сьогодні експерти ВАК з облікових спеціальностей – ті, хто не підготував жодного науковця. Ось і пліткуємо про них, але ми ж самі їх створили.

На тлі повної безвідповідальності світлою плямою в новітній історії України залишається захист докторських дисертацій необліковцями, які потім відверто й знуцально плондрують бухгалтерську науку. Я особисто маю гіркий досвід, коли за моєї допомоги людина захистила облікову докторську дисертацію, а на наступний день заявила: бухгалтерський облік – не наука. Сьогодні цього доктора мої колеги (вони про це знають!) запрошують опонувати

⁷ Грохольська Л.І. Душі моєї джерело: Поезії / Передм. Л. Барабана. – К.: Логос, 2004. – 136 с. – С. 5.

⁸ Соколов Я.В. Образ бухгалтера в литературе и кино. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2003.

⁹ Попов А.З. Важность и значение счетоводства //Счетоводство, 1897. – № 8–9.

дисертації стати членом спеціалізованої ради і т.д. Він опонує, не маючи фахових публікацій після захисту дисертації, голосує за присудження наукових ступенів. Хіба таке можливо? Але це факт!

Тепер мої колеги дискутують на різних "мудрих" конференціях про чесність і порядність науковця. А, може, це треба назвати якось інакше?

Якби я мав право, то не допустив би до захисту докторських дисертацій з нашого фаху – контролю, ревізії та судово-бухгалтерської експертизи тих, хто не склав іспиту і не має сертифікату аудитора та свідоцтва судового експерта. Якщо людина не здатна скласти відповідні іспити, то що ж це за науковець?

По-друге, робочим інструментом захисту багатьох дисертацій в Україні є брехня. Брехня як наслідок абсолютного ігнорування відповідальності перед Богом, а отже, й перед власною совістю, колегами та суспільством.

Кожен робочий інструмент постійно вдосконалюється. Вдосконалюється і наукова брехня, стаючи часом дуже схожою на правду. Треба бути дуже обережним щодо того науковця, який голосно й емоційно кричить про удосконалений облік і аудит, або красиво поставленим голосом впевнено бреше з серйозним виглядом чи імпазантною усмішкою про удосконалення економічного аналізу та комп'ютеризацію обліку. "Не за словами, за їх справами пізнайте їх", – вчив нас Ісус Христос.

Можна скільки завгодно (і дуже наукоподібно) балакати про подальший розвиток обліку і аудиту в світі, виправдовувати досить слабку дисертацію з посиланням на "об'єктивні причини", але наразі ще жодна інша країна у світі, окрім України, не втратила впродовж сімнадцяти років того, що ми мали у нашій бухгалтерській науці. І це не в 1932-1933 рр., не в умовах війни (1941-1945 рр.), а у мирний час!

Зрозуміло, багато хто лає колишній час, засуджує когось, виправдовує себе, а світлі голови зайняті обліком, його наукою. Це люди іншої хватки, у них одна мета – робити добро Україні. Слід пам'ятати, що на зміну аристократам-споживачам прийшли буржуа-виробники, для яких головним є отримання прибутку, а без обліку тут не обійтись. Поступово бухгалтерський облік постає в суспільстві на перше місце. Не випадково XVIII ст. – століття освіти – стало Золотим століттям обліку. Кращі уми того часу – Франклін, Честерфільд, Річардсон, Дефо, Катерина II – прославляли подвійний бухгалтерський запис. Захоплення бухгалтерським обліком було майже загальним. Бухгалтерів поважали. Але всі захоплення проходять. Пройшло і це.

Тепер інше покоління. Але, як і раніше, все більше молодих людей замість того, щоб падати на амбразуру або будувати світле майбутнє, працює "за трактирною стійкою", і багатьом людям похилого віку вже не зрозуміти молодих. Але об'єктивно вести рахунки – велике мистецтво, і йому потрібно вчитися.

Нинішню, молодь, і зокрема бухгалтерську значною мірою характеризує причетність до тютюнопаління, наркотиків, алкоголізму, СНІДу, порнографії, брудної лайки і ... брехні. Адже в теперішніх умовах широко розбудованого та реформованого обліку можна купити не лише курсову роботу, а й диплом магістра і кандидата, і доктора з обліку. Там, де люди не дослуховуються до голосу Бога й до власної совісті, там панує брехня, там править цар брехні.

Мене пронизує біль, але я мушу про це сказати – наш університет теж в занепаді, повному розвалі, на межі банкрутства. Чи не бачать цього мої колеги? Бачать, але споглядають, вичікуючи кращих часів, не враховують реальність. Дехто з них покинув тонучий корабель, у них особисті інтереси.

Вони не можуть зрозуміти: кризу не можна перемогти балаканиною, її неможливо перечекати. Ті, хто сподівається відсидітись – дуже розчаруються, коли вона (криза) закінчиться, бо держава стане іншою, і на ринку з'являться дещо інші університети, нові, сподіватимемося, досконаліші методики навчання. Вихід один – необхідно краще працювати і ще раз підкреслюю – працювати!

Вірю, передбачаю, якщо справи в університеті поліпшаться, втікаючі до нас повернуться знову. Така природа отих науковців без Вчителя.

Байрон свого часу сказав: "Лучше все, что угодно, лишь бы не застою". Але такого застою за все своє життя я не бачив. Ці слова, звісно, освітлені, наповнені певним драматизмом сучасних реалій, справжнім психологічним станом людини, її душі, настрою в нинішньому соціальному спрямуванні. Характерна особливість подальших моїх роздумів – зримість добра, багатство фактів і конкретна виправданість, що відбувається навколо нас, вчених і просто викладачів ВНЗ.

У науковців пропадає інтерес до справи, якій слугуєш.

В університеті заняття проводяться у дві зміни у переповнених аудиторіях, майже без вихідних, на окремих факультетах студенти масово не відвідують заняття, але "навчаються" да ще й і за державні кошти, багато викладачів на роботу приходять у дні зарплати, кабінети переповнені зайвим адмінперсоналом. Є абсолютно непотрібні факультети. Два роки ніхто не збирав завідувачів кафедрами, ніколи не заслухувалися питання навчального та наукового напрямів. Є наукові керівники, в яких роками не захищаються аспіранти та докторанти.

Усе було б добре, якби Вчена рада щось вирішувала, але за десять років жодного наказу про введення в дію рішення ради. Це є головною причиною – протестом Заслуженого професора ЖДТУ – мого виходу зі складу Вченої ради університету.

Перша ознака цієї страшної хвороби – байдужість і втрата у керівників інтересу до справ університету.

"У будь-якому випадку, якщо керівник йде всупереч своєму характеру, він працює в режимі постійного самоконтролю і тому знаходиться в хронічній внутрішній напрузі – стверджує Генрі Мінцберг – Він може побоюватися зробити щось всупереч своїй вибраній ролі і кожного разу відстежує свої дії. Такий керівник поступово втрачає свободу і природність в поведінці, знижує здібність до оригінальних і творчих рішень. Такий керівник з часом може взагалі "забути" про те, яким він є насправді, і відчувати проблеми "втрати власної індивідуальності", властиві багатьом акторам. Нарешті, саме такі керівники в зрілому віці починають відчувати дискомфорт від "тягаря влади", втомлюватися від спілкування із підлеглими і страждають хворобами, викликаними стресом управління.

Отже, вихід один: знати свої індивідуальні здібності та діяти, не ламаючи самого себе, а відповідно, до своїх сильних сторін, компенсуючи слабкі сторони"¹ [с. 186].

На шахті, літаку чи кораблі є інструкція, як діяти в екстремальних умовах. У нас немає нічого. Ректорат запропонувати будь-що неспроможний, а нас вислухати не бажає. Два роки просимо: зберіть професорів, порадимося, подумаємо як розвиватися. У відповідь – мовчання.

¹ Генрі Мінцберг. Зліт і падіння стратегічного планування. Пер. з англ. К. Сисоева. – К.: Видавництво Олексія Капусти (підрозділ "Агенції "Стандарт" – 2008. – 412 с.

Спортсмени кажуть: команда грає так, як їй дозволяє суперник. Невже ректорат такий безконтрольний? Втім, він в нас, як відомо, незалежний! А судді хто (члени ректорату!)? Ректор, проректор з АГР, бухгалтер і плановик! Виходить, ніхто їм не указ? Навіть його Величність Закон? Ректорат, про який ми згадали, думає, що прийде хтось, перш за все Міністерство, і зробить щось для них, не для нас – науковців, не для студентів, і будуть вони щасливі. Довго доведеться чекати, але, на мою думку, багато з них не дочекаються. Потрібен стрес.

“Стрес, – пише Н. Волик, – це реакція організму у відповідь на роздратування, будь-які екстремальні умови, що порушують емоційний спокій і рівновагу людини. Але основне у виникненні стресу – не самі умови, а ставлення людини до обставин, які сприймаються нею як джерело стресу. Тому, якщо не можна вплинути на хід подій, потрібно спробувати змінити своє ставлення до того, що відбувається”² [с. 12].

Хто ж бореться з цим злом? Автор і його команда. Я не перебільшую. І знову наводжу слова Байрона:

*Но он не лгал гонимый, угнетенный,
Не унижал таланта, ибо тот,
Кто не клеветает, кто не льстит, не гнется,
Всю жизнь тираноборцем остается*

Не зважаючи на переважну більшість, чого в студентства університету бухгалтерська спеціальність представлена не кращим чином. Хоча ми перші в університеті стали поповнювати казну. Можна сміливо сказати, що отрута, яка виділяється ректоратом, отруїла бухгалтеріану, що не може не дратувати бухгалтерів-науковців, яких в університеті найбільше. Наша критика колег – “героїв” університету, викликає образи, скарги.

Отож, куди не кинь – усюди клин. У підсумку виходить, що розгардіяж в університеті найбільчіше дошкуляє науковцю. А в каламутній воді, відомо, зручно ловити рибу тим, хто давно сплутав державну роботу з власними заробітками або власним бізнесом.

Очевидно, дискутувати щодо форм роботи ректорату, деканатів, кафедр можна і треба. Не можна тільки одного: бути байдужими до студентської долі, до щоденних проблем наших науковців. Уміння слухати й чути, в тому числі науковців і студентів, довіряти їм свої болі й радощі – це той шлях, який приведе до взаєморозуміння в університеті. На цьому ми не раз наголошували. Чому б не прислухатися до наших порад?

Коли гримлять гармати, музи мовчать – цей давній вислів якнайкраще відповідає нинішньому стану справ в університеті. Фінансова криза спричинила багато негараздів. Але коли завмирають комп’ютери, порожніють бібліотека і аудиторії, продаються дипломні роботи, тут уже не до музики, а вижити б та врятувати десятки підготовлених мною науковців від втрати улюбленої роботи.

І як висновок, приведу ще одну досить типову думку практика: “Наш університет потребує великої реорганізації, і в цьому сенсі він чекає свого реформатора. Рутинна, відсталість і боязнь нововведень звили тут собі, місцями, таке міцне гніздо, що навряд чи вдасться так скоро це подолати. Ми тут спостерігаємо випадки, коли їдуть на конях там, де вже давно застосовують аероплани”. Перефразуючи притчу питаю у членів ректорату: Що вам дати – гроші чи вудочки?

“Як бути кожній окремій людині? – запитує А. Чирва – Згадати, що ти вмєш робити. Краще за інших. І робити це, незважаючи ні на які аргументи та обставини. Криза, як правильно кажуть, не від браку грошей, а через відсутність правильних думок у голові. Найперше з тієї глибинної мудрості – що погане приходить саме, а гарне – приводять”³ [с. 9].

І все-таки наш факультет розуміє, що криза, в тому числі і в управлінні університетом, колись скінчиться і треба буде добряче засукати рукава і наводити порядок у власному домі. Тим більше, що проблем і всіляких негараздів за останні 3-4 роки назбиралася сила-силенна.

Свою любов до своєї Вітчизни треба доводити не словами, а своїми щоденними справами. Це розуміють науковці факультету.

Уся справа в традиціях, яких в університеті, на жаль, немає. У нашій науковій школі вчиться вже не одне покоління наших громадян. Мама за свою парту приводять дітей. Підготовлено більше 50-ти кандидатів економічних наук, десять докторів. Викладачі-науковці зуміли усі наші добрі справи не тільки підтримати, а й розвинути, створити дух такого творчого наукового колективу, що на роботу йдеш як на свято, що майже всі студенти намагаються навчатися на найвищі оцінки та привозити з усіляких олімпіад тільки перемоги.

Факультет підтримує ділові, наукові, освітнянські та культурні зв’язки з навчальними закладами Болгарії, Білорусі, Молдови, Великобританії, Німеччини, Польщі, Росії, Франції, США, Японії. В останні роки інтенсивно використовуються інформаційні та комп’ютерні технології, активно впроваджуються нові навчальні та наукові напрями, які відповідають сучасним вимогам. Як результат, спеціалісти обліково-фінансового факультету користуються високим попитом на ринку праці.

Але про плани нашого факультету не варто багато говорити, поки вони не здійснилися. Ми давно звикли без зайвого пафосу поступово реалізовувати найрізноманітніші проекти й тим самим долати довгий і складний шлях, кінцева мета якого – підготовка висококласних фахівців для суспільства.

Сповідь свою увінчую словами Олександра Пушкіна:

*Моя душа
Не знает сна, и я глаза смыкаю
Лишь для того, чтоб внутрь души
смотреть*

Можливо, тут і не слід було б писати про ректорат. Може, це і не стосується теми, що розглядається... Ні, шановні, безпосередньо стосується! Моїх Вчителів знають всі (хто хоча б що-небудь читає!), а я ніколи не чув про Вчителів моїх керівників. То, може, вони їх не мають? А звідси й результат їхньої “невтомної праці”? Тому нехай перевірять себе на предмет стійкості, зрілості, професійності, вміння зосередитися на конкретній справі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Коротко, але як ґрунт для роздумів багатьох.

1. Дехто, прочитавши цю статтю, скаже: “Навіщо її надрукували?”, інші зажадають учити молодь на позитивних прикладах, тоді буде безліч ентузіастів, які захочуть вибрати професію бухгалтера, стати науковцем. А я знову задаю

² Волик Н. Якщо не можна вплинути на хід подій, потрібно спробувати змінити своє ставлення до того, що відбувається // Голос України. – 2008. – № 220 (4470).

³ Чирва А. Не дайся стресу в руки // Урядовий кур’єр. – 2009. – № 1.

питання: де взяти Учителя – справжнього, непоказного, який би підготував десяток хороших учнів? Не варто спокушатися. Багато Учителів цінують тих учнів, які їм потрібні. І чим потрібніший учень, тим більше він зможе для себе “вибити”. Моя стаття тут нічого не вирішує.

Філософи кажуть, що кризи періодично даються людині не для того, аби навести лад не у фінансово-економічній сфері, а в душі. Щоб подумати, як жити далі? Ось, що мав на увазі автор, готуючи цю статтю.

2. Коли я зіткнувся з несправедливістю в партії (сьогодні я не прихильник жодної партії!), який чесно слугував багато років, а тим більше, коли мене зрадили окремі друзі та учні, я дійшов висновку, що не слід гаяти час і здоров'я на боротьбу з цим світом, який мене відкинув, і з біллю у душі кажу словами лорда Байрона: “*Слишком поздно узнав ему цену, излечился я от слепоты*”.

3. Якщо узагальнити побачене, почуте та описане мною, то висновок один: **Брак справжніх Учителів наступає на нас широким фронтом**. Тож кожному з нас, аби не шукати зайвих пригод і не завдавати додаткових клопотів, варто пам'ятати: Ми живемо заради людей, а особистість потребує Учителя. Тож чому серед нас, науковців, така обмаль Учителів?

4. Не підбір учнів, не підготовка фахівців, а амбіції Учителя, – ось мета сучасного науковця, і це може привести нашу науку до знищення. Науковці, які уміло підраховують не тільки свої доходи, але й збитки, узяли верх над Учителями з їх широкою натурою, добропорядністю, вихованістю.

5. Не може бути керівника наукової установи, членів ректорату і взагалі поважного Науковця, який не має Учителя, який не пропагує ідеї свого наставника. Науковець-одинак, який не знає і не поважає свого наукового керівника, – це людина без роду і племені, вона не повинна мати повагу в науковому середовищі.

БУТИНЕЦЬ Франц Францович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку і контролю, Заслужений професор Житомирського державного технологічного університету, Відмінник освіти України, Заслужений діяч науки і техніки України

Наукові інтереси:

– проблеми бухгалтерського обліку та контролю